

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Een Bijbelse kijk op de werkelijkheid

Christelijk leven op aarde heeft iets dubbels. We beleven vaak een spanning tussen de aardse dingen van elke dag en het hemelse heil dat God in ons bestaan wil brengen. Dat heil is immers niet maar iets van de toekomst, maar is er ook nu al, tot op zekere hoogte. Kunnen we die dingen bij elkaar houden? Zodat we in een wereld waarin God niet wordt erkend toch echt kunnen leven met Hem? Of wordt dat een hinken op twee gedachten?

G.J. van Middelkoop ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - G.J. van Middelkoop Een Bijbelse kijk op de werkelijkheid	533
<i>Meditatief</i> - R.J. Vreugdenhil Jezus doet nog zoveel...	538
<i>Wandelen met God</i> - O.W. Bouwsma Jezus gaat voor jou. Ga jij voor Hem?	540
<i>Voetnoten</i> - E.A. de Boer Over Genesis 1-3: Douma en Reformanda (2)	541
<i>Samenleving</i> - J. Westert en H. Timmermans Meer waardering en eigen verantwoordelijkheid van beroepsbeoefenaren is nodig	543
<i>In gesprek met</i> - W.M. Bakker Het is mooi te laten zien waar je voor staat	545
<i>Synode impressies</i> - L.E. Leefink De week van Kortjakje	548
<i>Uit de kerken</i>	551

Natuurlijk en bovennatuurlijk

Wie denkt op een doperse lijn, zagen we vorige week, haalt het aardse en het hemelse, de schepping en de verlossing uit elkaar en heeft alleen waardering voor het nieuwe, het geestelijke. Je zou kunnen zeggen: hij staat negatief tegenover het natuurlijke en verwacht alles van wat daar boven uit gaat.

Dit doperse denken is een radicale vorm van een geloofsbeleving die je vaker in de kerkgeschiedenis tegenkomt. Dat begon al met de *Montanisten* in de tweede eeuw, die geloofden dat er met hen een nieuwe bedeling aanbrak, die van de Heilige Geest. Het ging verder met een aantal bewegingen in de Middeleeuwen, bijvoorbeeld die van de *'broeders en zusters van de vrije geest'*. Later sloot de methodist Wesley zich aan bij de gedachten van Montanus. Mensen met deze geloofsbeleving willen minder werelds leven dan de meeste christenen doen. Veel gelovigen staan met één been in de lagere en met het andere in de hogere wereld. De meer radicale gelovigen verlangen echter naar een leven met meer ernst, meer diepgang, een hoger niveau. Zij zijn vooral gericht op het geestelijke en het bovennatuurlijke. Ze zijn gespitst op de leiding van de Heilige Geest, een leiding die ze direct, dat wil zeggen on-middel-

lijk ervaren. Zij verwachten meer evidente resultaten van de werking van Gods genade in het menselijk leven, volgens een typering van Knox.¹ Het hele leven kan een transformatie ondergaan. Geestelijke christenen krijgen nieuwe vermogens en een nieuwe status; zij worden ten volle mens en horen niet meer bij de andere mensen, het 'zaad van de ondergang'.

Zij beleven de wereld waarin we leven niet als een gesloten circuit. Volgens Wesley is er een mysterieuze wereld die deze zichtbare werkelijkheid doordringt en er soms in binnenbreekt. Zo was het volgens hen in de vroege kerk: daar zag je bovennatuurlijke krachten in het leven doordringen. En zo moet het ook vandaag zijn. Het moet niet gaan om de buitenkant, maar om het hart. En om een direct persoonlijk contact met God, wat leidt tot een ervaring van vrede en vreugde. Niet wat de kerk leert, niet wat de sacramenten beloven, niet wat de theologie laat ontdekken is bepalend. Dat zijn zaken van de natuurlijke wereld waarin wij

overwaardering van het geestelijke

leven. God maakt steeds opnieuw onmiddellijk aan de gelovige duidelijk wat Hij wil. Daarin breekt de bovennatuurlijke wereld binnen in de 'gewone' wereld. Op bepaalde momenten is er contact tussen het bovennatuurlijke en het natuurlijke. Dat is zo wanneer de mens een ingeving krijgt van wat God wil. Wanneer God ingrijpt door wonderen. Maar ook wanneer de mens contact zoekt met God in het gebed. Knox ziet in deze benadering het denken van Plato doorwerken, de filosoof die áchter de tijdelijke wereld waarin wij leven, een eeuwige wereld zag die de échte werkelijkheid was. Als Rooms-katholiek natuur-genade-denker voelt Knox zich beter thuis bij het denken van Aristoteles, waarin de beide werkelijkheden meer met elkaar verwéven zijn. Hij noemt de radicale geloofsbeleving een ultra-supernaturalisme. Dat omschrijft hij (584) als een poging de natuur te 'rooien' en het zaad van de genade te planten op de braakliggende bodem, in plaats van het bovennatuurlijke te enten op het natuurlijke (voor wie gereformeerd wil denken zijn beide benaderingen geen optie).

Ervaren van de nabijheid van God

Een onderwaardering van het natuurlijke en een overwaardering van het geestelijke komen we ook tegen in het denken van de Pinkstergroepen en bij veel evangelische bewegingen -

die je juist omdat ze bewegingen zijn, moeilijk kunt definiëren. Suurmond signaleert in een kritische bespreking van de theologie van de pinksterbeweging² een absolute scheiding tussen natuur en bovennatuur. *'Voor pinkstermensen heeft de wereld veel weg van een donker spookhuis, dat af en toe genadig verlicht wordt door bliksemschichten van bovenaf'*, schrijft hij - misschien té scherp gezegd, maar het beeld laat je toch niet los. Mensen kunnen 'kanalen van God' zijn, waardoor God zijn gaven naar beneden laat glijden. Uit de brandende wereldzee moet je mensen in de reddingsloep van de gemeente hijsen. Maar de splitsing tussen natuur en bovennatuur leidt ertoe, dat de wérelt afgeschreven wordt.

De voornaamste wortel van de pinksterbeweging ligt volgens Suurmond in de zwarte spiritualiteit, bemiddeld door de slavenzoon William J. Seymour. Hij 'afrikaniseerde' de liturgie. In de samenkomsten zoekt men vooral de ervaring van de nabijheid van God. Die roept als antwoord een spontane, holistische liturgie op, waarin verstand, gevoel en lichaam geïntegreerd zijn. Het opheffen van de handen in lofprijzing en gebed, handgeklap en uitroepen, handoplegging en gebed voor de zieken, getuigenissen en dergelijke 'dramatiseren in een maximale participatie de vreugde van Gods heil'. 'Deze dramatisering, alsmede de intuïtieve, non-verbale communicatie spreekt bij uitstek mensen aan die leven in een pre-litair (de tweede en derde wereld) of post-litair (het westen) tijd'.

Opkomst van een nieuw christendom

De laatste opmerking van Suurmond intrigeert. Ze wordt gesteund door wat Philip Jenkins schreef over de explosieve expansie van het christelijk geloof in Afrika, Azië en Latijns-Amerika.³ In 2050 zijn vier van de vijf christenen niet-blank. Het zwaartepunt van de christelijke wereld verlegt zich naar het Zuiden. Dat gaat gepaard met andere verschuivingen. Het geloof van deze nieuwe christenen is veel traditioneler dan dat in Europa en Noord-Amerika. Niet een liberaal protestantisme slaat aan, maar een behoudend rooms-katholicisme en pinkster- en evangelisch geloof. Ook ontstaan er nieuwe kerken die het christelijk geloof aanpassen aan de locale tradities. Al deze christenen zijn veel conservatiever in hun opvattingen en in hun ethiek dan veel gelovigen in het Noorden. Ze oriënteren zich heel sterk op het bovennatuurlijke. Ze zijn veel meer geïnteresseerd in persoonlijke redding dan in verbetering van de wereld. Deze kerken preken een

diep persoonlijk geloof en rechtzinnigheid, mystiek en puritanisme, en dit alles gebaseerd op het gezag van de Bijbel. Hun boodschap is charismatisch, visionair en apocalyptisch. In deze denkwereld is profetie een alledaagse werkelijkheid. Verder zijn geloofsgenezing, duiveluitdrijving en visioenen in dromen basiselementen in hun geloofsbeleving. Sinds 1995 trekt deze Pinkster-spiritualiteit jaarlijks vele miljoenen mensen.

Directe contacten met God

Hoewel de Pinkstergemeenten meestal tot het protestantisme worden gerekend, zijn er grote verschillen, zegt Jenkins. Het belangrijkste is wel, *dat pinkstergelovigen steunen op directe openbaringen van de Geest*, die een aanvulling zijn van het spreken van de bijbel of zelfs in de plaats daarvan komen. Een ander punt is de opvatting die zij hebben over het bovennatuurlijke en de verhouding daarvan met de zichtbare wereld. Concreet geloven zij sterk, *dat God direct tussenbeide komt in het leven van elke dag*. Dank zij Hem kunnen gelovigen met effect strijden tegen het kwaad dat in geestelijke machten huist. De mensen leven onder het beslag van demonische krachten, maar kunnen gered worden door de tussenkomst van God. Hij lost de problemen van de gelovigen op, hier en nu. Hij geeft voorspoed en gezondheid. De vormen van christendom die in de Derde Wereld het meeste succes hebben, kenmerken zich dan ook door een grote geest-drift en door een sterke gerichtheid op onmiddellijke werkingen van het bovennatuurlijke, als profetie, visioenen, exstatische uitingen en genezing. Men beleeft het alledaagse menselijke leven als voortdurend onder de invloed van geestelijke krachten. Dat komt heel sterk tot uiting in zaken van ziekte en gezondheid; waarom genezing vaak zo centraal komt te staan. Daarmee kan het christelijk geloof succesvol concurreren met traditionele niet-christelijke religies en tradities. Men kan dit doen in de overtuiging, dat wat het Nieuwe Testament beschrijft, ook vandaag nog realiteit kan zijn. Maar in veel gevallen sluiten deze vormen zich aan bij opvattingen die de mensen al hadden. Dat brengt Jenkins ook tot de vraag of het christelijk geloof soms niet ondergaat in een andere godsdienst, en je je moet afvragen: is dit nog wel christelijk geloof? Gaat het niet vooral om de mens en zijn behoeften?

Leven onder de zon der genade

Kunnen we in de wereld van vandaag dichtbij de HERE leven, met Hem en in zijn dienst? Om die vraag gaat het in de artikelen van de

vorige en van deze week. De cultuur waarin wij leven, gaat er over het algemeen vanuit dat we alleen te maken hebben met de zichtbare wereld. De hemel is verdwenen, de aarde is een gesloten geheel. Iets-isten willen nog wel aan nemen, dat er een brein of ontwerper is, maar dat is zeker geen persoon die een band met mensen wil. Het is iets vaags, ver weg (deïstisch) of een onpersoonlijke macht die in alle dingen schuilt (pan-en-theïstisch). Tegen deze opvattingen verzet zich het doperse en pinksterachtige denken. Dat gaat uit van twee verschillende werelden, waartussen wel incidenteel contacten voorkomen, maar die verder van elkaar gescheiden zijn (dualistisch). De aandacht gaat vooral uit naar het geestelijke, met onderwaardering of afwijzing van het natuurlijke.

Waar staan wij? We wijzen het deïstische en panentheïstische denken af, al zijn we niet altijd vrij van deïstische trekjes - lukt het ons om God met heel ons leven te verbinden? Dopers willen we ook niet zijn, maar we zijn wel gevoelig voor een dualistische en over-geestelijke benadering - kunnen we gelovig genieten van het aardse en het lichamelijke, van vrije tijd en amusementsmuziek? Als we de bijbel goed lezen, kunnen we niet instemmen met het geseculariseerde wereldbeeld van deïsten en panentheïsten en evenmin met het dualistische wereldbeeld van dopers en wie op een pinksterspoor denken. De aarde waarop wij leven is geen gesloten circuit, maar maakt deel uit van een groter geheel, een onzichtbare werkelijkheid. De werkelijkheid van God, die boven de aarde troont en vanuit zijn woonplaats alles bestuurt, maar niet minder actief is in de zichtbare wereld. Actief in het in stand houden en steeds weer vernieu-

God is heel actief in de aardse werkelijkheid

wen van wat hij schiept en schept. Actief in het proces van verlossing van de mensen die hij als zonen en dochters wil adopteren. Actief in het leiden van de geschiedenis naar de definitieve doorbraak van zijn rijk en in het verder ontwikkelen van wat in de geschapen werkelijkheid aan mogelijkheden opgesloten ligt. Schepping en onderhouding, verzoening en verlossing, beginnende herschepping en voorbereiding van volkomen herstel, het zijn acties van God die voor het blote oog onzichtbaar zijn, maar die allesbeheersend zijn voor de werkelijkheid waarin wij leven en voor ons verstaan daarvan. God gaat de aarde en al wat daar speelt ver te

boven: Hij is hoogverheven en woont in een ontoegankelijk licht, een heerlijk deel van de werkelijkheid waarvan wij ons geen voorstelling kunnen maken. Maar Hij is ook heel dichtbij ieder mens - in Hem leven wij, bewegen wij ons en zijn wij, zei Paulus tegen ongelovige Atheners (Hand. 17:28) - en wel heel speciaal met zijn genade bij wie nederig is van hart (Jesaja 57:15). Hij is transcendent en immanent tegelijk.

Hij komt dichtbij ons, niet maar af en toe en even, maar Hij laat zijn Geest blijvend in ons wónen en met ons meegaan. *'De Geest versmaadt de geschapen wereld niet maar heiligt haar, zodat leven in de Geest het hele concrete mensenleven omvat'*, schreef iemand. En bij K. Schilder kunnen we lezen, dat we het éne dóór-gaande werk van God dan ook niet moeten versnipperen tot enkele losse fragmenten. Het evangelie belooft ons een *regelmatige* straling van de zon der genade. De rust die deze belofte geeft moeten we niet vervangen door een onrustige en angstige bestudering van het wonderlijke verschijnsel van *lichtflitsen*, die door een hemelse projector in onze ziel geworpen worden, maar dan helaas telkens onderbroken en afgewisseld door steeds weerkerende pauzes van duisternis.⁴

Onderlinge betrokkenheid van hemel en aarde

Het wereldbeeld dat de bijbel ons tekent, kent dus een hemel en een aarde en beide zijn niet dualistisch gescheiden, maar op elkaar betrokken, zowel in de schepping door God de Vader als in de verlossing door God de Zoon en de herschepping door God de Geest. Het gaat bijbels gezien te ver om - met een algemene tendens in de cultuur vandaag bovenwereld en wereld in elkaar te schuiven. De filosoof Van Peursen wilde het postmodernisme te boven komen door het meta-fysische voortaan te zien als een diepere laag of dimensie van de zichtbare werkelijkheid waarin wij leven en zo

het gewone leven komt onder beslag van Gods Geest

natuur en bovennatuur terug te brengen tot één wereld. Daarin moeten we niet meegaan. Maar het is wel goed om verder te doordenken hoe hemel en aarde intens op elkaar betrokken zijn. God is in al het aardse aanwezig en Hij is daarin krachtig actief. En de mens is niet opgesloten in het natuurlijke van een gesloten wereld, maar kent - als hij gelooft - ook de werkelijkheid van God en van een gelovig bestaan in verbondenheid met Hem, zoals de hervormde theoloog Immink betoogt.⁵

Die onderlinge betrokkenheid van hemel en aarde en die verbondenheid van het aardse leven met God zien we heel sterk in het Oude Testament. In een reeks voorschriften voor het

dagelijkse leven van de Israëlieten liet de HERE zien hoe het leven goed kon worden met Hem. Hij gunde hun een zitten onder wijnstok en vijgeboom. In de psalmen zien we hoe het leven in goede en kwade dagen met God verbonden is - juist daarom is het zo fijn ze ook vandaag regelmatig te lezen. 'Zalig het volk welks God de HERE is', 'zij wandelen in het licht van uw aanschijn', dat wordt gezegd over het aardse leven, dat met God wordt geleefd. En in het Nieuwe Testament is het niet anders. Als je de brieven leest, wordt daar ondanks de nodige vermaningen in een heel positieve toonzetting gesproken over het christelijk leven. Dat wordt niet gekenmerkt door bijzondere dingen die zich van tijd tot tijd hier en daar voordoen, als een spreken in tongen of een genezing op gebed. *Het bijzondere is dat het gewone leven steeds meer onder beslag komt van Gods Geest, doordat de gelovigen vol raken van het woord van Christus.* 'Levend uit de verzoening en met verwachting' krijgen ze andere ogen, een andere gezindheid, nieuwe waarden en een nieuw perspectief ook voor hun leven op aarde.

Kracht en effect van de woorden van God

In die onderlinge betrokkenheid van hemel en aarde mogen ook wij vandaag leven in verbondenheid met God. Hij is niet ver weg, maar mét ons én óm ons heen heel actief bezig. Hij werkt aan zijn Koninkrijk, het enige dat ooit de hele wereld zal vullen. Hij bouwt zijn kerk, het volk van zijn Rijk, de nieuwe mensheid, een koninklijk priesterschap. Hij werkt toe naar de bevrijding van de schepping uit de vruchteloosheid van vandaag. Hij zal alle dingen nieuw maken. God werkt daarin organisch, in de weg van groei, een groei vanuit het centrum. Hij begint in het hart van de mens en vandaaruit werkt de vernieuwing door in het leven. Hij begint met de nieuwe mensheid in de kerk en van hen uit kan ook in wereld en samenleving iets van sanering en positieve bouw tot stand komen.

Het middel waardoor God werkt is steeds zijn wóórd. Het was het spreken van God waardoor de schepping tot stand kwam. Ook de herschepping van mensen is te danken aan Gods woorden. Het woord van God is niet een klank die verwijst naar iets wat daarachter ligt. Het woord is zelf een kracht, die zijn uitwerking nooit mist. De Schrift is de meest uitnemende gave van de Geest, stelt de *Candlestand Statement, gereformeerde overwegingen bij de charismatische beweging*, een document dat rond de jaarwisseling in de publiciteit kwam. Hoe meer wij in de Bijbel studeren, hoe meer wij naderen tot God. Daarin ervaren wij de intieme gemeenschap met zijn Geest. De vertrouwelijke omgang met het Woord van God versterkt ons geloof. De Heilige Geest doet zijn kracht uitgaan naar wie leest en luistert. *Zo raken wij vol*

van de Geest; Hij gaat ons hart, onze ziel, ons verstand en onze wil leiden en regeren. En werkt aan een alomvattende vernieuwing van onze geest. Daardoor zullen ook rivieren van levend water stromen uit het hart van wie geloven in Christus (Joh. 7:38-39).

Heil en vreugde in ons bestaan

De woorden van God scheppen nieuw leven in ons. Ze houden dat leven ook in stand en laten het uitgroeien. Zeker is het zo, dat wij steeds weer opnieuw moeten terugvallen op de rechtvaardiging die Christus geeft. Elke dag moeten wij bidden om vergeving van onze zonden. Het kwaad blijft ons in het bloed zitten. Maar God heeft ons rechtvaardig verklaard en doet ons

de Bijbel is de belangrijkste gave van de Geest

leven in vrede met Hem. Wij hebben een nieuwe status gekregen door onze gelovige verbondenheid met Christus en zijn dood en opstanding. Hij is ons zeer nabij met zijn Geest die in ons woont.

Zo brengt Hij ook heil en vreugde in ons huidige bestaan. We zouden ons vaker bewust moeten zijn van wat we op bepaalde momenten best beseffen: God heeft een plaats in ons leven en dat geeft een heel eigen kleur en warmte aan allerlei gewone dingen. Het heil dat God brengt, is niet alleen iets voor moeilijke momenten, maar legt glans over het alledaagse bestaan met al zijn kleine en grote dingen. De hervormde prof. dr. F.G. Immink schreef daarover mooie dingen in zijn boek *In God geloven*. In de beleving van ons geloof, zegt hij, gaat het naast de rechtvaardiging, waarin God ons het heil toerekent, ook om de *inwoning van het heil in ons innerlijk*. Het heils-woord werkt iets uit in ons leven. De menselijke geest neemt het Woord op en zo werkt het door in de praktijk van het leven. Gods Geest gaat werken in het mensenhart. Zo komt er een doorleving van het heil van Christus in het eigen bestaan en in de eigen levensgang. We raken steeds meer geestelijk betrokken op God. Diep in ons innerlijk raken wij vol van wat God zegt, van zijn beloften en geboden, zijn woorden van genade en heil. Dingen om over door te denken!

Net zoals de vroege christenen aan wie Paulus zijn brieven schreef, mogen ook wij groeien in ons geloof, dat daardoor dieper en intenser wordt. Het christelijk leven is een leven in verwachting van de toekomst die God in het vooruitzicht stelt. Een leven in hoop op de vervulling van vele beloften die Hij ons deed. Maar ook een leven waarin we al *een begin van de eeuwige vreugde* mogen proeven. Hoe goed is het God te kennen en in Hem ons houvast te hebben. Dat geeft een diepe vreugde; ondanks allerlei dingen die vandaag tegenwerken is het waar, dat het koningschap van God over ons leven rechtvaardigheid, vrede en blijdschap brengt door de invloed van de Heilige Geest (Rom. 14:17). Het is het blijde besef dat God zich met ons leven inlaat en met ons mee wil gaan. En dat Hij ons lospelt uit en uittilt boven het kleine cirkeltje van ons persoonlijk bestaan en ons motiveert om ons leven toe te wijden aan het dienen van Hem. Zodat wij ons laten inschakelen in het werk dat Hij bezig is uit te voeren, meewerken aan het bouwen van zijn koninkrijk, ons beschikbaar stellen als levende stenen voor het geestelijk huis dat in aanbouw is.

Zo mogen we op deze aarde onder een open hemel leven met de HERE, waarbij we God zeer betrokken weten op ons en wij steeds meer betrokken mogen zijn op Hem.

1. R.A. Knox, *Enthusiasm; A Chapter in the History of Religion*, Oxford 1950, 2-3
2. J.J. Suurmond, *De theologie van de pinksterbeweging, in Religieuze bewegingen in Nederland* 20, Pinksteren, Amsterdam 1990, 36-42
3. Philip Jenkins, *The Next Christendom, The Coming of Global Christianity*, New York 2002
4. K. Schilder, *Tusschen "Ja" en "Neen", Over ware en valse "mystiek"*, Kampen 1929, 191
5. F.G. Immink, *In God geloven*, Zoetermeer 2003

Jezus doet nog zoveel...

Jezus heeft nog veel meer gedaan: als al zijn daden, een voor een, opgeschreven zouden worden, zou de wereld, denk ik, te klein zijn voor de boeken die dan geschreven moesten worden.

Johannes 21:25

Overdreven?

Hoe oud ik was, weet ik niet meer. Maar als jongen liep ik al tegen deze tekst aan. Natuurlijk snapte ik wel dat Johannes een keer moest ophouden met schrijven. Een heel leven, al is het dan maar ruim 30 jaar, kun je niet tot in elk detail beschrijven. Maar, dacht ik dan, stel dat je het wel zou doen. Alles wat Jezus gedaan heeft helemaal beschrijven. Wat Hij zei, wat Hij deed. Desnoods ook nog wat Hij dacht. Het zou inderdaad een gigantisch boekwerk worden. Meters, misschien wel kilometers boeken achter elkaar. Maar zou je dan echt zoveel boeken vol krijgen, dat de hele wereld één grote boekenkast moest worden om het allemaal kwijt te kunnen? Is dat niet een beetje overdreven? En voor mijn kritische jongensgeest deed zo'n overdrijving toch een beetje afbreuk aan het verheven Johannes-evangelie.

Nieuw perspectief

Voor zover ik daar nu nog last van zou hebben, heeft de commentaren-serie van Van Bruggen me er van afgeholpen. Met een uitleg die een heel nieuw perspectief opent. Jezus heeft nog veel meer gedaan... niet in die ruim dertig jaar, maar in de jaren (en inmiddels eeuwen) daarna! Wat Johannes, en Matteus, Marcus en Lucas, in hun boeken beschreven hebben, was nog maar het begin. Jezus' daden hielden niet op bij zijn sterven, maar ook niet bij zijn hemelvaart. De Heer is doorgegaan met zijn werk. Vanuit de hemel is Hij volop bezig. Al eeuwen lang, wereldwijd. Dat is toch ook wat Lucas bedoelt in de inleiding op z'n tweede boek, Handelingen. Hij schrijft aan Theofilus dat zijn eerste boek (het evangelie van Lucas) gaat over alles wat Jezus begonnen is te doen en te leren (Hand.1:1). Het boek Handelingen gaat over het vervolg. En met een open eind. Want Jezus gaat nog steeds door met doen en leren.

Inderdaad eindeloos

Als Johannes dat bedoeld heeft, ga ik hem steeds meer gelijk geven. Als je op zou willen schrijven wat Christus sinds zijn hemelvaart allemaal gedaan heeft, zou het inderdaad een eindeloze reeks boeken worden. Eindeloos. Tot aan de einden

R.J. Vreugdenhil ■

van de aarde. Want overal is de Heer aan het werk. In het groot. Presidenten en rebellenleiders nemen beslissingen, maar Christus regeert - al begrijp ik niet hoe. En in het klein. In gewone mensen. Hij stuurt gedachten. Hij ontsteekt liefde voor Hem. Zijn woorden geven richting aan levens. Hij laat gebeurtenissen meewerken voor zijn goede doel. Het is allemaal niet op te schrijven. De wereld zou inderdaad te klein zijn voor al die boeken.

Maar wel leesbaar

Maar zonder dat het opgeschreven is, mag ik het wel lezen. De wereld is zelf als een boek. Een boek vol grote en kleine daden van onze Heer Jezus Christus. Met de Bijbel als verklarende ondertiteling kan ik eindeloos veel zien van zijn werk in onze wereld.

Zijn werk vandaag. Want we hebben een levende Heer in de hemel, die voortdurend werkt.

Het boek van m'n eigen leven

En laat ik dan maar dicht bij huis beginnen. In het boek van m'n eigen leven. De Heer is in mij aan het werk. En voor mij. Door zijn woord. Met zijn Geest. Via mensen om me heen. Door 'toeval-lijke' omstandigheden. Ik heb er alleen vaak geen oog voor. Ik laat dat boek zo vaak dicht. Dingen gebeuren, maar ik zie niet dat het de Heer is die het doet. Ik doe dingen, maar beseft niet dat het de genade van Christus is die in mij werkt. Soms moet een ander me er op wijzen: kijk, Hij is met je bezig. Ik heb nog heel wat lees-les nodig.

Daarom hoop ik maar dat de Heer het boek van mijn leven ook bewaart voor straks. Dat het boek van zijn werk in mijn leven straks open gaat, als alle boeken opengaan. Wat moet het heerlijk zijn om achteraf te kunnen lezen hoe Hij altijd al met me bezig was! Lezen over zijn geduld met mij. Zijn wijze leiding. Die gedachte stimuleert me om nu al te oefenen met lezen. En bij sommige hoofdstukken leg ik een bladwijzer. Hoogtepunten van Christus' werk in m'n leven. Johannes had gelijk: de Heer werkt door!

Ds. R.J. Vreugdenhil is predikant van de Gereformeerde Kerk te IJmuiden

Jezus gaat voor jou Ga jij voor Hem?

wandelen met God

O.W. Bouwsma ■

Matth. 21:28-32

Zacheus heet ik.
Ex-tollenaar.
Aangenaam.
Klein ben ik. Ze keken op me neer.
Maar wat kon ik die mensen te grazen nemen.
Wraak is zoet.

Er zijn maar weinig mensen met wie ik om ga.
Dat komt door mijn baan.
Tollenaar ben ik.
Een soort belastingman in dienst van de Romeinen.
Een mooi beroep. Met mogelijkheden, zeggen ze tegenwoordig.
Ik kan meer vragen dan mensen eigenlijk moeten betalen.
Dat kan ik zo regelen.
En wie protesteert, krijgt de Romeinen op bezoek.
Ik neem het op de koop toe dat de mensen me links laten liggen.
Ik heb een mooi leven.
Zit vet in de centen.
Mooi huis. Eigen boot in de haven van Joppe.
Bedienden natuurlijk.
Mooie vrouw en een paar kinderen.
Vakantie? Ja zeker, regelmatig naar een mooi eiland. Relaxen.
Geen beter leven dan een goed leven zeg ik altijd maar.

Maar er gebeurde wat.
Op de een of andere manier kwam Jezus in mijn leven.
En hoe het nu allemaal kwam, ik zou het niet weten.
Ik wou die man zien toen Hij in mijn stad kwam.
Maar geen mens die mij een plekje gunde.
Had ik kunnen weten, natuurlijk.
Maar goed, ik die boom in.
Kon me niet schelen, ze moesten me toch al niet.
En dat ze me uitlachten... ik pak ze straks wel terug.
Diep in hun portemonnee.
En ik weet beter dan wie ook, dat ze dat voelen.
Kom iemand aan zijn geld... je

moest eens weten...

Maar goed, Jezus kwam langs.
Ik zag hem en hij zag mij.
Hij riep me. Ik wil bij je eten, Zacheus.
En of ik wilde of niet, ik ging naar beneden.
Hij ging mee. Door de straten naar de villawijk waar ik woon.
Maar gek genoeg, ik was niet trots.
Een raar gevoel had ik.
Meer van spijt zou je kunnen zeggen.
Want wat ik in zijn ogen las en uit zijn woorden begreep, raakte me zo ongelooflijk diep.
Hij kwam bij mij. Iemand met wie geen mens wilde omgaan.
En dat heeft voor mij ongelooflijk veel betekend.
Je kunt er een groot woord voor gebruiken: bekering.
Ja, dat is het... op de een of andere manier werd ik omgekeerd. Binnenste buiten.
God ging ineens ongelooflijk veel voor me betekenen.
En ook voor God leven.
Voor mij, Zacheus.
Tollenaar.
En spijt dat ik had over wat ik van mijn leven had gemaakt...

Ik heb mijn villa verkocht en mijn boot.
Mensen die ik beduvelde had, hebben hun geld dubbel en dwars teruggekregen.
Het werd een ander leven.
Minder centen, meer geluk.
Om Jezus.
Ik ben hem achterna gegaan.
Heb meer geluisterd dan wie ook.
Met allebei mijn oren, met heel mijn hart.
Jezus... Toen hij zei dat Hij ging sterven, liepen de kriebels me over de rug...
Snappen deed ik het niet.
Zo'n doodgroeie man.
Een man van God. Gods Zoon, dat geloof ik.
Ja, ik geloof echt dat Hij voor mij ging. En later ben ik pas gaan begrijpen

dat hij zelfs voor mij dat kruis is opgegaan, het graf in en het graf uit, naar de hemel, zoals zijn leerlingen vertelden.
Ik heb me laten dopen. In Jezus' naam. Op Pinksteren.
Ik ben gelukkig. Gelukkiger dan ik ooit was.
Nu mijn vrouw nog, die nog steeds loopt te zeuren over alles wat ze is kwijtgeraakt. En mijn kinderen.

Er waren anderen zoals ik.
Met een hoop echte spijt over wat ze hadden uitgehaald. Ze vroegen vergeving en begonnen opnieuw. Dat was lastig en deed pijn, weet je. Dat snap ik. Ja ze waren er. Hoeren.
En Levi de tollenaar, zo eentje als ik. Mattheus noemde Jezus hem. En meer mensen nog. Soldaten. Ook geen lieverdjes.
Door Jezus leerden we God kennen als Vader.
Je weet niet half hoeveel spijt we hadden dat we ooit leefden zonder Hem.
Ik heb ooit in de tempel gebeden: Heer, wees mij, zondaar genadig... En genadig was Hij voor mij. Niet te filmen!

Op een keer, - ik stond er zelf bij - het was de woensdag voor ze hem aan het kruis sloegen, stonden we bij de tempel.
Een paar dagen eerder was het feest geweest. Hij kwam Jeruzalem binnen, op een ezelsveulen. Machtig mooi was dat. Zou hij koning worden? Maar verder gebeurde er niks.
En net nog heeft hij die blinde genezen. En die andere zieke mensen. Hier vlak bij. Ik zag het gebeuren. Mooi was dat.
Genade van God door Jezus. En de kinderen die er speelden zongen: Hosanna, de Zoon van David.
Hoera!
En zo is het. Hoera voor Jezus. Hij gaat voor mij. Ik ga voor hem. Zeker weten.

Nu weet ik het nog beter dan toen.
Hij is het echt.
De Redder van de wereld.
En zeker weten van mij...

Toen op dat plein bij de tempel.
Daar stonden ze weer, die farizeeërs.
Hem uit te proberen.
Dat probeerden ze steeds. Wat hadden die een gloeiende hekel aan Jezus.

En ze deden zich zo mooi voor. Alles deden ze perfect. Voor God, dachten ze. Maar ook voor zichzelf, denk ik. Maar aan wat Jezus zei en deed hadden ze geen boodschap.

Helemaal niet.

Ze waren er fel op tegen dat Jezus mensen zoals ik ontmoette en bekeerde.

Nu probeerden ze het weer.
Jezus middenin. Mensen eromheen.
Op hun vraag stelt Jezus hun een vraag. Over Johannes de Doper. Een paar jaar geleden. Ook al dood. Maar goed, ze wilden geen antwoord geven, want als ze dat gedaan zouden hebben, zou iedereen over hen zijn heen gevallen.

En Jezus was net als Johannes.
Hij wilde ook dat de mensen zich bekeerden tot God.

Zoals mij overkwam.

Want dan, zei Hij, was je gered.

En Hij zei ook: wie in Mij gelooft, is gered.

En zo is het.

Maar geloven doe je niet alleen met woorden. Vooral ook met je hart. En je laat het zien.

Dat heb ik wel ervaren.

Jezus vraagt om je ja. Voor 100% ja.

Van buiten en van binnen.

Hij voor mij.

Ik voor Hem.

En toen, toen vertelde hij de mensen zo'n gelijkenis.

Een korte.

Over een vader met twee zonen.

Die vader vroeg of ze vandaag in zijn wijngaard wilden werken.

Vandaag, dus hé. Niet morgen of zo.

Nee, vandaag.

De een zei ja, vertelde Jezus. Maar hij deed het niet.

De ander lag dwars. Die zei nee.

Maar later kreeg hij spijt en ging toch aan het werk.

Die voelde ik.

Want was dat bij mij ook niet zo

geweest?

God had me altijd al van alles gevraagd. Vooral om Hem in het centrum van mijn leven te hebben. Steeds had ik nee gezegd.

Tot Jezus kwam.

Toen was ik om zo te zeggen die wijngaard ingegaan. Met spijt dat ik het niet eerder had gedaan. Nee had gezegd.

Want het was veel mooier en beter geweest dat ik mijn hele leven ja had gezegd. En gedacht. En gedaan.

Daar heb ik echt spijt van. Dat maak ik nooit meer goed.

Dat heeft Jezus voor me gedaan. Het goed gemaakt. Dat weet ik nu.

Niet te geloven.

Maar helemaal waar.

Maar je had die Farizeeërs moeten zien kijken toen ze antwoord gaven op de vraag wie het goed deed...

Het was ook wel een harde van Jezus.

Het is net of Hij dwars door mensen heen kijkt, recht in hun hart.

Soms geeft dat een rot gevoel.

Je voelt je bijna vuil, man.

En tegelijk kijkt hij helemaal niet veroordelend, eerder vergevend. En dat moet je wel willen.

Die Farizeeërs hadden er de balen van. Ze konden hem wel wat doen!

Dat hebben ze later ook gedaan...

verschrikkelijk was dat.

Het is ook wel hard hoor, als je mensen zoals ik was als voorbeeld krijgt, terwijl je zelf zo goed je best doet.

Maar ze haatten Hem en eigenlijk dus ook zijn Vader. God.

En Jezus wil hen duidelijk maken dat het zo niet kan. Niet mag. Dan kom je niet waar God je hebben wil.

Je kunt wel vroom zijn van buiten, maar van binnen.. dat is pas belangrijk!

Hij veroordeelde ze niet.

Hij wilde hen net zo goed vergeven.

Dat heb ik wel gemerkt toen ze later, op die Pinksterdag ook plotseling inzagen wat ze gedaan hadden. En zich ook lieten dopen. Niet voor de vorm, maar van harte.

Met veel spijt, maar ook met heel veel geluk en geloof.

Wonderlijk was dat. En niemand stuurde ze weg.

Ik kom nog steeds allerlei mensen tegen.

Slechte mensen en mensen die denken dat ze alles goed doen.

Ik ken ze, de ja-zeggers, die nee doen.

Ik ken ze, de nee-zeggers, die toch de weg naar God vinden.

En ik weet dat Jezus van ons vraagt om alleen maar ja te zeggen. 100% ja.

En doen.

Ik weet ook hoe moeilijk dat is.

Want dat oude leven... laat me niet los. En de mensen om me heen vergeten het niet.

Ik voel hun ogen.

Lees hun lippen...

Maar Hij ging voor ons.

Het kruis op.

Het graf in en het graf uit.

De hemel in.

Hij zorgt voor vergeving.

Nieuw leven.

Hij bidt voor ons. Voor jou, voor mij.

Hij geeft wat je nodig hebt om ja te zeggen en ja te doen.

Nee is er niet meer bij.

Dat vertel ik mijn kinderen. Jongens, geef je over aan God. Zeg ja, van binnen en van buiten.

Zeg ja tegen God als je naar de synagoge, de kerk gaat.

Als je gaat stappen en er is veel te veel drank...

Als je een vriend of vriendin hebt.

En je beloofde te wachten...

Als het om ons, je ouders gaat. Om de mensen om je heen.

Ik, Zacheus, weet uit eigen ervaring hoe moeilijk en lastig dat kan zijn.

Maar ik heb geleerd, dat het goed is.

Naar Jezus toe en zijn Vader.

En ga je onderuit, blijf er dan niet in hangen, maar keer je naar God en begin in zijn kracht opnieuw.

En daarom: zeg en doe ja.

Jezus ging voor jou. Ga ook voor Hem.

Dan wordt het leven mooi.

Omdat er vergeving is. En liefde.

Omdat er een plek is bij God.

Voor ieder die in Jezus gelooft.

De Redder. Jezus Christus.

Ds. O.W. Bouwsma is predikant van de Gereformeerde Kerk te Gouda

Over Genesis 1-3: Douma en Reformanda(2)

E.A. de Boer ■

Voetnoot vijf

Het blad *Reformanda* waakt over de gereformeerde leer. Een goede zaak. Elk blad dat zich op het gereformeerde leven richt, moet ook waakhond dŭrven zijn. Voor de eer van Jezus Christus dŭrven opkomen. En dus voor de Schriften, die van Hem getuigen. Ik denk aan het beeld van de herdershond die blaft als de herder aangevallen wordt. Nu heb ik een hondje dat iets te vaak blaft. Het is namelijk een beetje bang uitgevallen. En dus verwacht ik niet dat het blaft als ik, de baas, wordt aangevallen. Jammer, want ze blaft wel tegen ieder die aan de deur komt. Niet erg angstaanjagend, ze is maar een dwergschnauzer, maar toch.

In *Reformanda* wordt eerbiedig over de drie-enige God, zijn werk en Woord geschreven. Dat is duidelijk. Maar tussen de goede woorden door wordt zoveel geblaft dat de bezoeker haast niet meer naar dat signaal luistert. Het maakt geen indruk meer. Niet omdat het blad klein is, maar omdat het  ltijd gebeurt. Toch wil ik een nieuwe poging doen te luisteren naar wat men wil zeggen. De waarschuwing tegen kritiek op de Schrift is immers niet zomaar een kreet. Mevr. Sita J. Bolt te Assen schreef over wat dr. J. Douma in zijn boekje over Genesis schreef inzake het spreken van de slang in het paradijs. Ze richtte zich op de verkeerde boom. Maar zij sloeg in haar artikel al eerder aan, en wel op het punt van Genesis 1.

In zijn boekje schreef Douma over het eerste bijbelhoofdstuk: 'In strikte zin genomen gaat het in die schepping niet om historie' (40). De schrijfster in *Reformanda* vraagt ongerust: 'Maar als Genesis 1 geen historie is, wat is het dan wel?' (nr. 15, 122). Douma gebruikt termen als het 'scheppingsbericht' (42) en het 'kunstig gevormde Gen. 1'. Maar is het nog wel historie? Dit is de achtergrond waartegen zr. Bolt ook Douma's alinea over (de wijze van) het spreken van de slang las. Zij vermoedt dat de hoogleraar Genesis 1 niet als werkelijke geschiedenis opvat. Daarom vertrouwde zij het niet meer toen zij die regels over de slang in het paradijs las. Slaat zij terecht alarm?

Voetnoot zes

Vooropgesteld: ik vind § 1.10 van Douma's boek *Genesis*, 'Beschrijving van de schepping', geen

bijdrage bieden aan het doel van z'n boek. Wat het eerste hoofdstuk van de Schrift ons in ethisch opzicht vertelt kon ook zonder deze paragraaf benoemd worden: Gods grootheid, goedheid, trouw. Om God te l ven. 'Onze ethiek kan niet zonder bezinning op wat wij omtrent God geloven' (42). Dat professor Douma ook voor nieuwe generaties de Schriften wil uitdiepen kan ook zonder zo kwetsbare theologische thema's aan te snijden.

Hoe kwetsbaar die zijn blijkt uit Bolts reactie. Douma schrijft: 'Van "historie" is pas sprake in een reeds bestaande wereld. De schepping van hemel en aarde maakten deze historie *mogelijk*. In strikte zin genomen gaat het in die schepping zelfs niet om historie' (40). Bolts gedachten haken vast bij de laatste zin. Biedt Genesis 1 ons nu geschiedenis of niet? Is het werkelijk zo-en-niet-anders gebeurd of niet?

Douma brengt een licht onderscheid aan tussen de *schepping* als start van de geschiedenis en de geschiedenis waar mensen getuige van zijn en gebeurtenissen dus kunnen beschrijven. In mijn woorden gezegd: de scheppingsweek is nog niet een gewone week, zoals de complete schepping die ontvangt, maar de zes dagen van de schepping zelf. Het gaat dus niet om een tegenstelling tussen geschiedenis als w erkelijkheid en de inkleding van het verha l. Zo iets van 'niet gebeurd, maar wel waar' (  la de Ter Lindens van nu). Douma legt alle nadruk op de schepping als G ds werkelijke werk. Ons geopenbaard om in de schepping te leven en de Schepper te loven.

Het gaat Douma om de *vorm* waarin de schepping ons geopenbaard is. Geen mens kon van die week een dagboek bijhouden om op basis van zijn registratie van gebeurtenissen historie te schrijven. Dan is de vraag: vinden we in Genesis 1 een historisch, letterlijk versl g (42) of moeten we het eerste bijbelhoofdstuk anders lezen? Douma wijst op moeilijke punten bij een chronologische lezing. Wat is het licht van de eerste dag z nder lichtdragers, geschapen op de vierde dag? Wat is het (harde) firmament dat de wateren scheidt, terwijl wij slechts een lichte dampkring kennen? Het zijn bek nde vragen. Vragen over de  rde van de schepping, *niet over de werkelijkheid ervan en de betrouwbaarheid van Gods openbaring*.

Voetnoot zeven

Mevr. Bolt vergeet te vermelden dat Douma zijn vragen probeert te beantwoorden met de zgn. kaderhypothese. Die is recent verdedigd door ds. J.J.D. Doedens in het boek *Woord op schrift*. Die houdt in: de bijbelschrijver 'plaatste de beschrijving van de schepping in het kader van de werkweek zoals hij die kende, met de sabbat aan het eind ervan' (42). Hij kon niet anders dan uitgaan van de wereld, zoals hij die kende, en beschrijft dan ook wat hij ziet: alle verschillen in de schepping. In ervarings- en niet-wetenschappelijke taal: er is licht en er is duister, zee en land, water boven en beneden, etc. Douma acht de volgorde waarin alle dingen zijn geschapen van ondergeschikt belang (44). Niet dat Góð dit álles heeft geschapen, zegt Gen. 2, rond de mens.

Ik vind het niet vruchtbaar dat Douma een verklaring bij vragen aanreikt die een hypothese is. Die is al eerder geopperd en hij biedt niets nieuws. Bovendien weet elke theoloog dat het hier om kwetsbare thema's gaat. Hoe verwoorden we dat Gods openbaring inzake de schepping in mensentaal gegeven is? Mag je de wijze van geschiedschrijving onderscheiden van de (orde van de) geschiedenis? Voorgangers doen te weinig om het zoeken van antwoorden op onze vragen zo te verwoorden dat we de kerken dienen. Kerkleden die in hun denken gevormd zijn ook door de taal van de synode van Assen 1926. Die sprak van inzake Genesis 2-3 toch van 'zintuiglijk waarneembare werkelijkheid'? Hoe berekenen wat dat door als we over Genesis 1 schrijven? Die fijngevoeligheid en verantwoordelijkheid ten opzichte van het referentiekader van de kerken mag gevraagd worden.

Nee, de Gereformeerde Kerken in Nederland hebben niet een leeruitspraak inzake Genesis 1 gedaan. Wat te Assen werd uitgesproken in een concrete zaak van leertucht ging over de 'vier bijzonderheden' van Genesis 2-3: de slang en haar spreken, de boom van het leven en die van de kennis. De mens heeft wel de werkelijkheid van de schepping zintuiglijk waargenomen en dat merk je in de vertelling en vormgeving. In de vertelling en (misschien) vormgeving van Gods openbaring over de schépping zelf in Genesis 1. Want, inderdaad - en dat is Douma's gelijk - de méns was er niet bij om zintuiglijk waar te nemen hoe de scheppingsdaden van de grote, goede en trouwe God verliepen.

Voetnoot acht

Ik heb weerlegd dat een voorganger in de kerken schriftkritisch schrijft. Toch zou de indruk kunnen achterblijven: dat zeg je nu wel, maar er worden toch maar dingen losgemaakt. Vragen gesteld, hypothetische en kwetsbare antwoorden gegeven. Daarom wil ik er tenslotte op wijzen dat dit niets nieuw is, getuige wat een vroegere voorganger over Genesis 1 schreef, juist in relatie tot wat Assen 1926 uit-

sprak. Het gaat om prof. dr. K. Schilder in de brochure *Een hoornstoot tegen Assen?* (1928). Hij schrijft tegen een predikant die allerlei kwesties rond Genesis 1 wil gebruiken om de uitspraak van Assen 1926 onder druk te zetten. Zijn stelling was dat de mannen van Assen zelf 'aandrangers van het schriftgezag' waren. Waarom? Omdat zij vragen bij Genesis 1 toelieten, terwijl zij Geelkerken in zijn mening over Genesis 2 en 3 veroordeelden.

Ook Schilder roert de kwestie aan van de schepping van het licht op de eerste dag en van de lichtdragers op de vierde (p. 30-38). Als Douma doet. Ook Schilder schrijft over de schepping in zes dagen als dágen (p. 38-46). Zoals Douma níét doet. Nee, Schilder spreekt niet over een 'kaderhypothese'. Wel schrijft hij retorisch: of is het nu zo dwaas de mogelijkheid aan te nemen 'dat onze, zeven 24-uurs perioden bevattende, rust- en arbeidsweek AFSPIEGELING is van Gods, zeven perioden Gods omvattende, scheppings- en sabbaths-week' (45). Onwelwillend kan je hier vragen: was het nu een échte week of trekt het woord 'afspiegeling' dat in twijfel? Of: wat krijgen we nu, 'perioden' en dan nog 'perioden Gods'? Waren het nu dágen of niet? Maar Schilder is van zulke vragen niet onder de indruk.

Hij stelt dat dit soort vragen blijven binnen het terrein van de exegese (46). Beslissend is met welk uitgangspunt iemand zijn exegese presenteert. Dan kan de geboden exegese onhoudbaar blijken, maar mocht in de vrijheid van exegese (immers gebonden aan de erkenning van het schriftgezag) gepresenteerd worden. Maar men moet niet direct 'schriftkritiek' roepen als er een andere (proeve van) exegese van Genesis 1 opduikt, zelfs niet als men zelf meent die te moeten afwijzen. Namelijk op exegetische gronden. Beslissend is met welk uitgangspunt men de Schrift - in dit geval Genesis 1 - uitlegt. Een filosofische of natuurwetenschappelijke idee meer gezag dan de Bijbel toekennen: dat is te verwerpen en mag aangewezen worden. Maar, schrijft Schilder, bij nader onderzoek komt aan het licht of degene die (bijvoorbeeld) de tijdperken-exegese voorstaat dat doet 'omdat hij van den bijbel af wil, DAN wel, of hij naar den bijbel toe wil, hem wil verstaan' (49). Exegese van Genesis 1 mag gegeven én weerlegd worden. Een vraag tot slot aan de redactie van *Reformatie*: wilt u in uw blad dergelijke passages uit de brochure van K. Schilder opnemen? Dat kan uw lezers helpen de breedte van theologisch legitiem onderzoek te zien. Het past in uw beleid. Ik lees immers vaker lange citaten uit het werk van de vaders van de Vrijmaking. Niet selectief, maar breed. Dat verruimt het inzicht en helpt goede voorlichting te geven.

Dr. E.A. de Boer is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zeist

Meer waardering en eigen verantwoordelijkheid van beroepsbeoefenaren is nodig

Een overheid die steeds meer controleert en rekenschap vraagt, reduceert de eigen verantwoordelijkheid van burgers en hun verbanden. Het principe van de eigen verantwoordelijkheid staat hoog genoteerd bij het kabinet Balkenende. Door de veelheid aan bureaucratische controle en toezicht wordt verantwoordelijkheid echter niet gestimuleerd, maar uitgehold. Dat leidt tot wantrouwen ten opzichte van de overheid en onverschilligheid ten aanzien van regelgeving.

J. Westert en H. Timmermans ■

Sinds enige weken kennen we het novum van de 'gezanten', die de verpleegzorg gaan controleren in plaats van verbeteren. Het is een vreemde visie op versterking van het primaire proces van meer handen aan het bed. Meer waardering voor het eigenlijke beroep van verplegende en verzorgende is op zijn plek. De waardering voor veel beroepen is onder de maat. Dat geldt voor de zorg, dat geldt voor het onderwijs. Dat komt door de bureaucratisering van het denken in veel organisaties.

Terecht vroeg de WRR (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) in het rapport 'Bewijzen van goede dienstverlening' om een radicale verandering van controle en toezicht: sober en selectief. Durf iets over te laten aan de professionele kracht van een instelling en stimuleer innovatie en verbeteringen. Dit land wordt geregeerd door de brandjesblusoplossing na een incident of kamervragen. De WRR stelde in haar rapport op een indringende manier de politieke sturing van overheid in de maatschappelijke dienstverlening, zorg onderwijs en arbeidsvoorziening aan de orde. Controle is een doel in zichzelf geworden. De lijn kan echter worden doorgetrokken naar veel andere sectoren. Daadkracht en doelen halen wordt gemeten aan de hand van prestaties en scores, maar er ontstaat niet meer vertrouwen in het beleid. We denken dat deze manier van werken ook het door het kabinet voorgestane beginsel van verant-

woordelijkheid tekort doet.

Stokkend proces

Politici en overheid moeten het principe van eigen en gezamenlijke verantwoordelijkheid dan ook ruim baan geven, stimuleren en faciliteren. En daar nu stukt het proces. Dat zie je terug in maatschappelijke dienstverlening, de zorg, het onderwijs, arbeidsvoorziening en op veel andere terreinen. Een boer vertelde, dat het niet meer gaat: het voldoen aan al die opeenstapeling van voorschriften, een werkzoekende solliciteert wekelijks: alleen om te voldoen aan de administratieve verplichting om een uitkering te krijgen. Dat is

huissector heeft met "deskundigen-gezanten" het nieuwste novum na een dagje kamerdebat te pakken. Het is geen structureel beleid, dat op lange termijn verbetert, maar het incident regeert.

De politiek gelooft niet meer in het ideaal van de maakbare samenleving, maar het is de vraag of de overheid met zijn controle en beheersingsidealen niet exact hetzelfde probeert te bereiken. Meten is weten. Dus kenmerkt de overheidssturing zich door het sturen op prestaties. In de nieuwe wet op de maatschappelijke zorg komen dan ook echte prestatievelden. Wat ze precies inhouden weet niemand, maar in de

geen structureel beleid, dat op lange termijn verbetert, maar het incident regeert

echter heel iets anders dan zijn verantwoordelijkheid om een baan te zoeken vorm te geven. Een zorginstelling in de gehandicaptensector schrijft zich blauw in het kader van registratie en verantwoording, terwijl 90% van de zorgvragen dezelfde zijn. Controle om te beheeren en te beheersen. Toezicht om de grip op geprivatiseerde taken toch niet helemaal kwijt te raken. Politici, die denken dat zij na elk incident met nieuwe controle en verantwoordingsregels een volgend incident kunnen voorkomen. De verpleeg-

praktijk zal straks iedere gemeente precies kunnen aangeven, dat ze zoveel zorgvragen van ouderen, chronisch zieken en gehandicapten hebben behandeld. Of cliënten ook echt inhoudelijk zijn verder geholpen is een heel andere vraag.

Boedelscheiding

Het zijn deze processen, die in het WRR-rapport zeer kritisch aan de orde zijn gesteld. De WRR bekritiseert het dominante bestuurlijke model van *boedelscheiding*. In het

politieke debat wordt de scheiding van beleid en uitvoering, van doelen en middelen als een effectieve vorm van sturing beschouwd. Volgens de WRR is deze boedelscheiding geen panacee voor effectieve sturing van de maatschappelijke dienstverlening. Er gaat op deze manier veel inhoudelijke kennis verloren. Er ontstaat een dictatuur van de middelmaat, waar het gaat om het afrekenen op scores waaraan iedere instelling moet voldoen. Instellingen stellen zich dan immers in op de idee van risicobeperking. De WRR stelt bovendien de illusie van de soevereine consument aan de orde. De aandacht daarvoor is lovenswaardig, maar als je niet aan dat beeld kunt voldoen is kiezen niet echt aan de orde. Veel cliënten zijn onderdeel van en daarmee ook afhankelijk van het systeem van zorg of onderwijs. De autonoom, kiezende burger is een illusie. Wie enige ervaringskennis heeft in de zorg weet, dat echte vraagsturing een illusie is.

De politieke sturing bij de overheid is gericht op controleren en beheersen in plaats van op normatieve of ideologische aspecten over de richting. Als laatste wijst de WRR op de stapeling van toezicht en verantwoordingen. Dat zijn doelen in zichzelf geworden, niet de inhoud maar de procedures zijn leidend geworden.

niet de inhoud maar de procedures zijn leidend geworden

Organisaties investeren om de controle en verantwoordingslast de baas te worden. De gedeelde en relationele verantwoordelijkheid van zowel overheid als burgers voor de maatschappelijke dienstverlening, de zorg en het onderwijs, raakt veronachtzaamt. Cliënten, dienstverleners, instellingen en overheden zijn van elkaar afhankelijk bij de uitvoering van publieke taken, maar overheid en burgers zijn tegenover elkaar komen te staan. In plaats van te sturen in termen van 'boedelscheiding' moet er meer oog komen voor het gemengde en relationele karakter in de zorg en dienstverlening. De WRR pleit voor verbeteren van de professionals en hun organisaties en daar waar nodig ze in ere te herstellen. Meer verantwoordelijkheid voor het eigen product en de eigen dienstverlening is nodig. Dan moet je ook vertrouwen bieden en loslaten. Controle en toezicht ademen het echter het tegenovergestelde uit.

Gepast en sober

Uiteraard kan een samenleving niet zonder toezicht en correctie. Maar voorlopig is het gewenst dat de eigen inhoudelijke verantwoordelijkheid aan prioriteit wint boven de procedures en gedefinieerde productieafspraken. Het

toezicht moet gepast en sober zijn. Het is beter de eigen innovatiekracht van professionals en bestuurders de ruimte te geven. Eigen verantwoordelijkheid en de civil society vragen inderdaad om een omslag in denken over controle en bureaucratische procedures. De bureaucratie heeft de verantwoordelijkheid in veel beroepen gereduceerd. Meer waardering voor de beroepsoefenaar is op zijn plaats wil deze integraal verantwoordelijkheid kunnen dragen. De essentie is dat de voorwaarden daarvoor bij de huidige vormen van sturing niet vervuld zijn. Verantwoordelijkheid bestaat vooral uit het afleggen van rekenschap in termen van voldoen aan productieafspraken, cliëntcontacten, aantallen processen-verbaal of verrichtingen etc. Dat zijn bovenal bureaucratisch gedefinieerde normen. Verantwoord handelen wordt zo gereduceerd tot een technisch proces. In wezen is wantrouwen dominant.

Geef integrale verantwoordelijkheid, bottom up georganiseerd een kans. Vertrouwen ontstaat door de praktijkmensen wezenlijke macht en invloed op belangrijke aspecten van hun handelen en verbeteringen te geven. Wie vertrouwen en macht samen op laat gaan, zal een toenemende effectiviteit zichtbaar zien worden. De nieuwe "gezant" in het verpleeghuis, levert niet meer morele betrokkenheid op. Zij zorgen er voor dat instellingen zich gaan indekken. Professionaliteit, doelmatigheid en effectiviteit in de maatschappelijke dienstverlening kunnen aan kracht winnen als politieke sturing een nieuwe stap durft te zetten in het loslaten van het verticaal controleren van verantwoordelijke maatschappelijke instellingen. Beloon verantwoordelijkheid door het begrip ook integraal inhoud te geven. Dat vergt een stap terug doen als het gaat om controlerende regelgeving. Sober en selectief zijn daartoe de goede sleutelwoorden. Beloon de bewijzen van goede dienstverlening. Met toezicht op afstand en minder regels nodig je instellingen echt uit om iets te doen aan zelfinnovatie en verbetering.

Jan Westert is directeur van het Menso Alting College en Herman Timmermans is voorzitter van het christennetwerk GMV. Reacties: J. Westert@wxs.nl

„Het is mooi te laten zien waar je voor staat”

Ze zijn lid van de Gereformeerde Kerk in Hardinxveld-Giessendam, maar wonen er niet vaker dan gemiddeld zo'n zeven zondagen per jaar de erediensten bij.

W.M. Bakker ■

Als schippersechtpaar brengen Teunis en Ootske de Roover aan boord van de "Luctor" op diverse plaatsen in binnen- en buitenland de rustdag door. Daardoor hebben ze niet alleen zicht op de breedte van het eigen kerkverband, maar bezoeken ze ook regelmatig andere diensten. „Ik zal niet meer zeggen dat de vrijgemaakte kerk de enige ware kerk is”.

„Toen we ruim twintig jaar geleden begonnen, waren er nog zo'n 25 vrijgemaakte schippersechtparen die samen voeren”, zegt De Roover in de ruime woonkamer in de roef van zijn schip, dat enkele dagen voor onderhoud in de Biesboschhaven in Werkendam ligt afgemeerd. Inmiddels is het echtpaar uit Hardinxveld zo'n beetje als laatste overgebleven. „Bijna iedereen heeft er intussen voor gekozen dat de vrouw met de kinderen aan de wal ging wonen”, aldus De Roover. Hij vindt er geen doekjes om dat dit voor hem geen optie is. „Of we varen samen, óf we gaan samen aan de wal wonen”. Hoewel hij in een schippersgezin opgroeide, was De Roover aanvankelijk niet van plan zelf in het voetspoor van zijn vader te gaan. „Ik heb een broer, die negen jaar jonger is. Toen hij geboren werd, zei ik: Ik ben blij dat het een jongen is, dan hoeft ik het schip niet over te nemen”. De Roover bracht zijn jeugd grotendeels door in een internaat in Vreeswijk en volgde in Utrecht catechisatie bij ds. W. Triemstra. Nadat hij zijn lts-diploma had behaald, voer hij een paar maanden mee met zijn ouders, met de bedoeling uiteindelijk werk te zoeken op het vasteland. Mede omdat hij het aan boord goed naar z'n zin had, besloot hij echter toch een opleiding voor de binnenvaart te gaan volgen. Sindsdien verdient hij zijn brood als schipper.

Voor mevrouw De Roover - ze groeide op in een kerkelijk meelevend gezin met zes kinderen in Hardinxveld - was de wereld van de binnenvaart een onbekende. „Maar ja, ik had verkering met Teunis. Het was zijn keus te gaan varen, dat moest ik aanvaarden. Als je met een slager trouwt, moet je ook in de slagerij staan. M'n baan in de gezinszorg heb ik opgezegd. Ik vond het best spannend om te gaan varen. De eerste tijd miste ik het vooral erg dat je als schippersvrouw verder van de kerkelijke gemeente af staat. Daardoor mis je bijvoorbeeld het samen bezig zijn met de Bijbel op vereniging”.

Toen hij een eigen schip kocht, overwoog De Roover dat de naam van zijn vrouw te geven, maar zij voelde daar niet voor. „Ootske is misschien een naam voor een Friese tjalk, maar niet voor een binnenvaartschip”. De Latijnse naam Luctor - bekend van "Luctor et Emergo"; ik worstel en kom boven - sprak het echtpaar aan. „De dominee heeft de betekenis uitgelegd: Ik tob af, ik strijd. Hij zei: Dat geldt niet alleen in je werk, in je dagelijks leven, maar ook in je geestelijk leven. We moeten ons dagelijks bekeren. Dat komt in deze naam mooi terug”.

Internaat

Het schippersechtpaar kreeg vijf kinderen. Deze volgden in de leeftijd van vier tot zes jaar aan boord van de Luctor kleuteronderwijs bij hun moeder. „Dat heb ik altijd met enthousiasme gegeven”. Na de kleuterleeftijd gingen de kinderen naar een internaat voor schipperskinderen. „Er is geen internaat dat helemaal aansluit bij de vrijgemaakte opvoeding. Dat was voor veel ouders mede een reden dat de moeder met de kinderen aan de wal ging

wonen”, vermoedt De Roover.

In het internaat in Vreeswijk wilde het Hardinxveldse echtpaar zijn kinderen niet onderbrengen. De Roover: „Daar worden op zondag bijvoorbeeld skateboardwedstrijden gehouden”. Zijn vrouw vult aan: „Wij vinden het belangrijk dat de zondag anders is dan de andere dagen”. De keus viel uiteindelijk op het reformatische internaat De Merwede in Werkendam. „Daar gelden wel wat uiterlijke regels. De meisjes mogen bijvoorbeeld geen broeken dragen, de jongens geen hanekam hebben. Ook is er geen televisie en geen mogelijkheid voor zelfstandig internetgebruik. Dat zijn regels waarmee wij geen moeite hebben”, zegt mevrouw De Roover. Haar man knikt: „We zitten wat aan de behoudende kant van de vrijgemaakte kerken. We hebben zelf bijvoorbeeld ook geen televisie. We vinden het jammer van de tijd om daarnaar te kijken, omdat er meer op komt wat niet goed is dan wel. Bovendien lezen we liever. Of we zijn bezig met hobby's”.

Het basisonderwijs volgen de kinderen De Roover op de gereformeerd vrijgemaakte school in Almkerk, zo'n 10 kilometer van Werkendam. „Bij de doop hebben we beloofd de kinderen te onderwijzen en te laten onderwijzen in de leer van de vrijgemaakte kerk. Daarom hebben we in eerste instantie voor die school gekozen. Als daardoor zou blijken dat de kinderen op het internaat uit de groep zouden liggen, hadden we ze misschien wel naar de reformatische basisschool laten gaan. Maar het leverde geen probleem op”, aldus De Roover.

Opvoeding

In het dagelijks leven en werk probeert het echtpaar voor zijn geloof

uit te komen. Soms geeft hun christelijke levensstijl aanleiding voor gesprek. „Bijvoorbeeld als je er iets van zegt, als er wordt gevloekt. Maar ook op andere momenten. Toen we een keer in Duitsland lagen en ik ons schip verplaatste, zei iemand: Daar kun je niet liggen, want dan heb je geen beeld voor je televisie. Mijn reactie was: Wij hebben overal hetzelfde beeld. We hebben geen televisie. Daar hebben we een heel gesprek over gehad”. Mevrouw De Roover: „Als we bij burens op bezoek gaan, willen we niet de hele avond over scheepvaart praten, maar ook over opvoeding of politiek. Dan kom je vanzelf bij het geloof uit. Het is mooi te laten zien waar je voor staat”.

In moeilijke omstandigheden merken ze dat het geloof hen steun biedt. De Roover: „Bij ziekte van de kinderen bijvoorbeeld. Dat haal je ook wel eens in je gebed aan. Daar vind je een stukje rust in”. Zijn vrouw: „Ik draag mijn kinderen veel aan de Here op. Soms gaat het anders dan ik wil. Maar dan weet ik toch dat Hij voor hen zorgt. In de auto heb ik vaak hele gesprekken met ze. Mijn vader en een zusje van mij zijn onverwachts overleden. Daar praat je over: Denken jullie er wel eens aan dat het bij jullie ook kan gebeuren? En dat je dan een kind van God moet zijn? Soms stellen de kinderen best moeilijke vragen over het geloof. Dan merk ik dat de Heere helpt om dingen uit te leggen, dat ik de woorden van Hem krijg. Het zijn dingen die je voortdurend overweegt en omdraagt in je hart”.

Het enigszins geïsoleerde leven als schippersgezin geeft de Hardinxvelders wel eens het gevoel kerkelijk en maatschappelijk gezien niet veel te kunnen betekenen. Toch zoeken ze bewust naar mogelijkheden om verder te kijken dan het leven op en rond de Luctor. Zo nam het echtpaar verschillende keren een ex-verslaafde aan boord, in het kader van een resocialisatieproces. „De organisatie die dat regelde, is inmiddels opgeheven, maar dat werk heeft ons veel voldoening gegeven. Aan tafel zeiden de jongens soms niet veel, maar onder het werk had ik af en toe hele gesprekken”, aldus De Roover.

Ook zijn vrouw had intensieve contacten met hen. „Ik heb heel wat met ze gepraat. Als de drugs uit je leven zijn, blijft er een leegte achter. Hoe vul je die op?”

Rustpunt

De zondag is voor het gezin een belangrijk rustpunt in de week, waarop al het werk stil ligt. De Roover: „We varen nu ruim twintig jaar, maar hebben nooit last van zondagswerk gehad. Vooral in het buitenland moet je duidelijk aangeven hoe je daar tegenover staat. Als we naar België varen, laten we op de vrachtovereenkomst zetten: Het schip vaart niet op zondag en de schipper lost niet op zondag”.

Mevrouw De Roover: „De zondag is echt een dag voor de dienst aan de Heere en voor elkaar”.

Bij de planning van de vaarroutes houdt de schipper er rekening mee dat hij op vrijdagavond op een plaats aanmeert op maximaal tweeënhalf, drie uur rijden van het internaat in Werkendam. Mevrouw De Roover haalt de kinderen dan met de auto op, zodat ze tijdens de weekwisseling thuis zijn. Op maandagochtend brengt ze hen terug, waardoor ze soms al tegen vijf uur 's ochtends in de auto zit.

„De oudste had vooral het eerste jaar veel heimwee. Toen hebben we uitgerekend dat als ik haar elke vrijdag ophaalde en maandagochtend weer terugbracht, ze uiteindelijk per jaar meer nachten aan boord zou slapen - de vakanties meegerekend - dan op het internaat. Dat hielp mee om het heimwee te overwinnen”, blikt mevrouw De Roover terug.

Bandje draaien

De Roover herinnert zich uit zijn eigen jeugd dat hij op zondag met zijn ouders in verschillende kerken kwam. „Mijn moeder komt oorspronkelijk uit de Hervormde Kerk. Zij heeft op wat latere leeftijd belijdenis gedaan. Op zondag gingen we in principe naar de vrijgemaakte kerk, maar als die niet in de buurt was, gingen we ook wel naar een gemeente van de Gereformeerde Bond. Wij kijken nu zelf ook of we ergens anders heen kunnen, als er

geen vrijgemaakte kerk in de buurt is”.

Met enige regelmaat bezoekt het gezin diensten in een Christelijke Gereformeerde Kerk, Hersteld Hervormde Kerk of een PKN-gemeente uit de hoek van de Gereformeerde Bond. „Als we in Antwerpen liggen, gaan we daar bijvoorbeeld naar de Christelijke Gereformeerde Kerk in plaats van een half uur te rijden naar de vrijgemaakte kerk in Bergen op Zoom. Als we in zuid-Limburg zijn, bezoeken we de diensten van de hervormde evangelisatie in Bunde, waaraan evangelist C. A. van den Boogaart verbonden is. Sommige dominees die je in andere kerken hoort zouden net zo goed bij ons op de preekstoel kunnen staan. Naar hun preken kun je heel goed luisteren. Ik blijf alleen wel moeite houden met de plaats van de Gereformeerde Bond in de PKN”.

In het Duitse Duisburg hebben interkerkelijke diensten voor Nederlandse schippersgezinnen plaats.

„We zijn daar een paar keer teleurgesteld van teruggekomen”, zegt De Roover. Zijn vrouw: „We kijken nu eerst welke dominee er voorgaat. We vinden dat je er goed met kinderen naar toe moet kunnen. Van hen kun je niet vragen, zeker op jonge leeftijd, dat ze zelf het onderscheid maken als er dingen gezegd worden die niet bijbels zijn. Als er dominees voorgaan die niet Schriftgetrouw zijn, kiezen we er nu voor een bandje te draaien. Maar als bijvoorbeeld de christelijke gereformeerde ds. H. van der Ham preekt, gaan we wel naar de kerk”.

Door het bezoeken van andere kerken is er een wereld voor haar opengegaan, merkt mevrouw De Roover op. „In mijn jeugd kwam ik nooit in een andere kerk. Nu merk ik dat de Heilige Geest ook elders werkt, dat je daar ook het Woord van God kunt horen. Ik zal niet meer zeggen dat de vrijgemaakte kerk de enige ware kerk is. Het is wel gebeurd dat de zondag na een week waarin we een moeilijk bericht te verwerken hadden gekregen, de predikant in een niet-vrijgemaakte kerk ons precies aansprak in onze situatie. Toen kreeg ik echt kippenvel: Here, wat heerlijk dat U zo naar me toekomt”.

Avondmaal

Het echtpaar heeft altijd een reisat-
statie van de kerk in Hardinxveld bij
zich, waardoor ze in zusterkerken
kunnen deelnemen aan het heilig
avondmaal. „Soms overvalt het ons,
als we ergens komen en het blijkt
net die zondag avondmaal te zijn”,
zegt De Roover. Zijn vrouw: „Het
zou mooi zijn als het landelijk zo
geregeld was dat overal op dezelfde
zondagen avondmaal werd gevierd.
Dan weet je waar je aan toe bent”.
Ze vervolgt: „We hebben nu een
paar keer meegemaakt dat het
avondmaal lopend werd gevierd.
Daar hebben we het moeilijk mee.
Als je aan tafel gaat, word je echt
helemaal stilgezet bij de tekenen van
brood en wijn. Daarna lees je een
stukje uit de Bijbel. Daarin krijg je
als het ware huiswerk mee. Dat
moet je overwegen in je hart. Bij het
lopende avondmaal krijg je een
stukje brood, even verder een slok
wijn, en dan heb je het gehad. Aan
tafel beleef je meer dat je bij de
Heere tot rust mag komen”. Haar
man: „Het is ook een stukje stijl dat
we gewend zijn”.
In kerkdiensten buiten het eigen
kerkverband neemt het schippers-
echtpaar geen deel aan het avond-
maal. „Dat is wel eens moeilijk”,
erkent mevrouw De Roover. „Ik her-
inner me een dienst in Bunde waar
de dominee ons dringend uitno-
digde. Hij zei tot drie keer toe:
„Christus roept je om Zijn dood te
verkondigen”. Kerkrechtelijk gezien
konden we niet aangaan, maar wat
het geloof betreft, hadden we het
toen wel moeten doen. Dan is het
jammer dat die kerkrechtelijke grens
er is. Maar je bent niet voor niets lid
van de vrijgemaakte kerk. Dan moet
je je ook aan de regels houden”.

Zondebesef

Binnen het eigen kerkverband
merkt het echtpaar een toenemende
verscheidenheid op. „In het verleden
kwamen we wel eens in een Neder-
lands Gereformeerde Kerk, waar we
de preek een soort vertelling voor de
zondagsschool vonden. Dat komen
we nu in onze eigen kerken ook
meer tegen. Dan kom je voedsel
tekort. Het aspect van zondebesef

missen we wel eens. Maar pas hoor-
den we op een zondag ook weer een
keer twee ouderwets gereformeerde
preken over zonde en genade. Dat
doet je dan erg goed. Bovendien
geldt in elke dienst dat je de zegen
van de Here mee naar huis krijgt.
Dat hebben we helemaal niet ver-
diend. De Here komt wel naar je toe,
ook als je het niet met alles in een
kerkdienst eens bent”.

Het bijwonen van diensten in ver-
schillende kerken, levert een beeld
van liturgische verschillen op. „Het
is lastig als je in een gemeente komt
waar ze het votum zingen. De melo-
die is in elke plaats anders. Je zou
eigenlijk bij de ingang een briefje
van de welkomstcommissie moeten
krijgen, waarop staat hoe het gaat”.
De mogelijkheid op bijvoorbeeld de
vrouwenvereniging over allerlei ont-
wikkelingen in het kerkelijke leven
van gedachten te wisselen, mist
mevrouw De Roover wel eens. „Mijn
man en ik zijn het samen meestal
wel eens, dus dan ben je snel uitge-
praat. Op vereniging hoor je ook
eens andere meningen. Als we
ergens in de kerk zijn en we worden
na de dienst op de koffie gevraagd,
probeer ik bewust een onderwerp als
het zingen uit het Liedboek aan te
snijden of een andere kerkelijke
kwestie. Anders praten we nog de
hele tijd over varen”.

Klokkenluiders

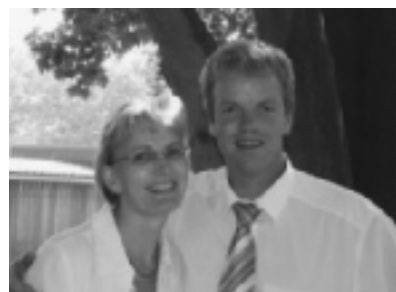
Door bladen als Wegwijs, Terdege
en Reformanda laat het echtpaar
zich informeren over tal van zaken
die in kerkelijk Nederland aan de
orde zijn. Mevrouw De Roover: „We
vinden dat Reformanda veel ver-
keerde zaken in de kerk duidelijk
aanstipt, maar te zwart-wit denkt
over de kerkgrenzen. Reformanda
wil de Geest te veel aan de eigen
kerk binden. We vinden ook dat de
nieuwe vrijgemaakten in de kerk
hadden moeten blijven. Doordat zij
weg zijn gegaan, missen we nu de
klokkenluiders. Daardoor dragen ze
er zelf aan bij dat de kerk van bin-
nenuit wordt uitgehold en dat er
straks misschien nog meer zaken
niet deugen”.

Onderwerpen die op de generale
synode aan de orde komen, kunnen
op de belangstelling van het schip-

persgezin rekenen. Dat wil niet zeg-
gen dat ze altijd volledig kunnen
instemmen met wat er besproken en
besloten wordt. De Roover noemt als
voorbeeld de in de loop van de tijd
veranderde houding van de synode
ten opzichte van bijvoorbeeld de
Nederlands Gereformeerde Kerken.
„Je weet soms niet meer waar je aan
toe bent”.

Zorgen heeft het echtpaar ook over
de ruimte die sommigen vragen
voor een hernieuwde bezinning over
de plaats van de vrouw in de kerk en
eventueel in het ambt. Ze zien wei-
nig in een nieuwe bezinning op dit
onderwerp. Mevrouw De Roover:
„Daarmee zet je de deur op een kier.
Je gaat er vanuit dat er bijbels gezien
weleens een ander standpunt over
de vrouw in het ambt ingenomen
zou kunnen worden”. Haar man:
„God verandert niet, de Bijbel veran-
dert ook niet. De tijd verandert wel,
maar we hoeven niet alles aan te
passen aan de tijd”.

**W.M. Bakker is lid van de Gereformeerde Kerk
te Harderwijk en journalist van het Reforma-
torisch Dagblad**

Naam: T. de Roover en O. de
Roover-Oevering
Leeftijd: beiden 42 jaar
Kinderen: vijf kinderen in de leeftijd
van 8 t/m 19 jaar
Beroep: schippersechtpaar
Woonplaats: a/b Luctor
Thuishaven: Hardinxveld-Giessen-
dam

De week van Kortjakje

Wat heeft Kortjakje op de synode te zoeken? Nou, dat zal ik u uitleggen. Kortjakje gaat op zondag naar de kerk, met haar boek vol zilverwerk. Vandaar dat ze vooral in deze afgelopen synode-week geïnteresseerd was. Toen ging het om veel onderwerpen die met de zondag te maken hadden én passeerden een aantal onderwerpen die raakvlakken hadden met de kerkdienst de revue.

L.E. Leeftink ■

Opvolging Prof. Drs. J.A. Meijer

Een van de belangrijkste besluiten van vrijdag 22 en zaterdag 23 april betrof de opvolging van prof. drs. J.A. Meijer. Hij heeft meer dan dertig jaar 35 jaar lang nieuwtestamenteisch, hellenistisch en oudchristelijk Grieks en ook oudchristelijk Latijn gegeven aan de studenten in Kampen, eerst als docent (1 sep. 1969), vervolgens als lector (20 feb. 1976) en tenslotte vanaf 7 dec. 1986 als buitengewoon hoogleraar. Nu hij de pensioengerechtigde leeftijd bereikt heeft, zal hem op de meest eervolle wijze emeritaat verleend worden. Achter gesloten deuren besloot de synode drs. J.J. Oosterhuis-den Otter aan te stellen als opvolgster van prof. Meijer. Zij krijgt voor dezelfde vakken een parttime-aanstelling van 0,6 fte en gaat bovendien voor 0,2 fte aan de T.U. van Apeldoorn werken.

Een rijtje besluiten

Na alle presentaties in de afgelopen weken begint nu ook de besluitvorming op gang te komen. De voorstellen van deputaten Diaconale Zaken zijn met algemene stemmen aangenomen. Als nieuwe opdracht krijgen deze deputaten mee, dat ze de diaconieën en kerkenraden moeten wijzen op en adviseren over de gevolgen van de 'terugtrekkende overheid'. Dat zou wel eens grote consequenties kunnen krijgen voor het intern en extern diaconaat en voor het aantal diakenen in een gemeente. In onze gereformeerde kerkgeschiedenis zijn er vaker periodes geweest, dat

het aantal diakenen groter was dan het aantal ouderlingen, en dat de begroting van de diaconie beduidend hoger was die van de kerk. Ook de voorstellen van deputaten Pastorale Zorg voor Doven en Slechthorenden is unaniem aangenomen. De synode heeft grote waardering voor het werk van deputaten en van de dovenpastor, ds. Tj. van Dijk, als het gaat om de zorg voor onze dove en slechthorende broeders en zusters.

Deputaten Radio- en Televisie-uitzending van kerkdiensten mogen verder werken aan hun opdracht om kerkdiensten uit te zenden met het oog op de verkondiging van het evangelie in deze wereld. In een vorig verslag meldde ik al, dat de Stichting 'Zendtijd voor Kerken' aan het eind van dit jaar een serie korte doordeweekse programma's van 10 minuten gaat uitzenden om de niet-kerkelijk en niet-gelovige Nederlanders te bereiken. De synode geeft deputaten groen licht om deze eerste serie te volgen en te beoordelen. Als de verantwoordelijkheid van de plaatselijke kerk gehandhaafd blijft en er in de serie steeds duidelijk een link naar de Bijbel wordt gelegd, krijgen deputaten toestemming om deel te nemen aan de voorbereidingen voor de nieuwe serie die vanaf 2008 zal worden uitgezonden.

De kerkdienst en de liturgie

Weer even terug naar Kortjakje. Zondags zit zij in de kerk. In die kerkdienst gebeurt er veel. Daarvoor hebben we als kerken al jaren een deputaatschap Eredienst. Die hebben zich in de afgelopen jaren met

een flink aantal onderwerpen beziggehouden. In hun rapport komen de volgende zaken aan de orde:

- Een bezinningsschets over de verhouding tussen liturgie en cultuur. Bij elke liturgische vorm zijn er drie oriëntatiepunten: a) schriftuurlijkheid, b) liturgische bruikbaarheid en c) helderheid. Aan de hand hiervan is het volgens deputaten goed mogelijk, liturgische ontwikkelingen te beoordelen.
- Een uitwerking van de tweede dienst als leerdienst. In zo'n leerdienst mag volgens deputaten ook best ruimte gegeven worden voor dialoog en interactie. De kerken die daar een zorgvuldig begin mee gemaakt hebben, zijn daar erg positief over. Bovendien past het goed bij de typering van de eredienst als 'verbondsgesprek'. Dat gesprek hoeft zich niet te beperken tot alleen maar geformaliseerde antwoorden van de gemeente tijdens het zingen of bidden.
- Er komen drie nieuwe doopformulieren aan! De synode van Zuidhorn had deputaten de opdracht gegeven het huidige doopformulier taalkundig te moderniseren en een extra formulier te ontwerpen voor de kinderdoop. Voor de 'hertaling' zijn deputaten uitgekomen bij het formulier dat in 2004 in de kringen van de Gereformeerde Bond is uitgegeven. Verder hebben deputaten onder Gods zegen in een uniek samenwerkingsproject met de deputaten van de CGK twee nieuwe doopformulieren opgesteld. Het ene is bedoeld als

een extra onderbouwing van de kinderdoop tegenover christenen die alleen maar volwassen willen dopen of zelfs overdopen. Het andere is bedoeld als afwisseling voor gemeentes waar zeer regelmatig kinderen gedoopt worden. Beide formulieren zijn al door de CGK-synode als 'proeve' vrijgegeven. En eerlijk is eerlijk: het zijn twee mooie, heldere, bijbelse en eigentijdse formulieren geworden. Een aanwinst voor onze kerken!

- Er is nu een Steunpunt Liturgie waar kerken terecht kunnen met allerhande vragen. Ook is er materiaal over een heleboel verschillende onderwerpen te verkrijgen. Meer dan 150 keer per jaar wordt dat materiaal ook opgevraagd. Het zou mooi zijn, als alles nog eens op een cd-rom beschikbaar komt. Door al die vragen is er te weinig tijd geweest om liturgiepagina's op te zetten, te onderhouden en uit te bouwen op de GKV-website. Daarom vragen deputaten om het aantal uren voor het Steunpunt uit te breiden. De kosten daarvan stijgen dan van € 8.000 naar € 13.300 per jaar.

De zondag en het vierde gebod

Kortjakje gaat altijd zondags naar de kerk. Waarom op zondag? Deputaten Vierde Gebod en Zondag hebben een lijvig studierapport geschreven. Het is ook als apart boek onder de titel 'Zondag, HEERlijke dag' uitgegeven - een unicum voor een synoderapport volgens mij! Ze geven aan, dat ze hun studie als een gouden kans gezien hebben om kerken en gemeenteleden vanuit de bijbel een stuk onderwijs en getuigenis te bieden over de zondag als dag van de opgestane Heer. Ook bevat hun rapport een praktische, ethische handreiking over de invulling van de zondag en de zondagsrust vandaag. Op de vraag of de synode ook een uitspraak over de verhouding sabbat-zondag moet doen, zoals de P.S. van Gelderland voorstelt, zei deputaat ds. E.A. de Boer, dat een leeruitspraak over dit onderwerp niet verstandig is. Wel is het denkbaar dat we als kerken ook een conclusie trekken uit het onderwyzend gedeelte van het deputatenrapport.

150 Jaar Universiteit en meer studenten

Als Kortjakje in de kerk zit, hoort zij meestal een dominee die in Kampen gestudeerd heeft. Als het nodig is, wordt een student die predikant wil worden, aanvullend ondersteund door deputaten Studiefinanciering naar Artikel 19 KO. Deze deputaten hebben hun regelingen gewijzigd. Nu kunnen ook de zij-instromers (studenten die op latere leeftijd als-nog theologie gaan studeren) een beroep op financiële ondersteuning kunnen doen. Hopelijk leidt het wegnemen van de laatste financiële drempels tot een flinke toename van het aantal studenten, want vanaf 2011 dreigt er een enorme groep predikanten met emeritaat te gaan. Aan de Theologische Universiteit zelf werd in 2004 het 150-jarig bestaan gevierd. Nog steeds mogen we als kerken de HERE enorm dankbaar zijn voor het feit dat onder zijn zegen al die jaren predikanten worden opgeleid die daarna willen werken in de wijngaard van Christus' kerk.

Twee punten wil ik verder nog noemen uit het rapport van Deputaten-Curatoren Theologische Universiteit Kampen. Een belangrijk onderdeel van hun werkzaamheden is het toezicht houden op het confessioneel karakter en het wetenschappelijk niveau van de opleiding. Daarom heeft het curatorium zich diepgaand bezig gehouden met een aantal bezwaarschriften tegen de publicaties van ds. A.L.Th. de Bruijne in de bundel Woord op schrift. Daardoor is het curatorium "er opnieuw van onder de indruk gekomen hoe deze docent zoekt naar wetenschappelijke diepgang zonder daarbij zijn confessionele integriteit te verliezen". Omdat er niet altijd sprake was van heldere formuleringen, heeft ds. De Bruijne op verzoek van het curatorium in woord en op schrift de zo mogelijk gerezen twijfels over zijn hartelijke instemming met de gereformeerde confessie, m.n. op het punt van het Schriftgezag, ruimschoots weggenomen. Dat is iets om met dankbaarheid kennis van te nemen!

Verder willen 11 van de 14 deputaten-curatoren een verzoek bij de overheid indienen om voor maximaal 50% van de TU-begroting een zogenaamde Rijksbijdrage te vragen. De drie overige leden vinden zo'n subsidieaanvraag een bedreiging

voor de onafhankelijkheid van de T.U.

Witte plekken of blinde vlekken

Tenslotte kwamen zaterdagmiddag nog de deputaten Zending, Hulpverlening en Toerusting hun rapport presenteren. Deze deputaten hebben enorm veel werk verzet. De kern ervan ligt in het werk in het buitenland, maar ook het stimuleren van de betrokkenheid in Nederland bij de zending en het werk van 'De Verre Naasten' heeft voortdurend hun aandacht. In hun rapport constateren deputaten dat er steeds minder 'echte' zending wordt bedreven door onze kerken. Er wordt steeds meer met buitenlandse kerken samengewerkt. Daarom willen deputaten op zoek naar nieuwe 'witte vlekken' om eventueel opnieuw zending te bedrijven. Terecht merkte ds. M. de Vries in het Nederlands Dagblad van vorige week zaterdag op, dat heel de islamitische wereld één grote witte vlek is. Voor die realiteit mogen we onze ogen wel meer openen, vond hij. Omdat ik het van harte met hem eens ben, wil ik dat hier nog wel eens herhalen.

Verder willen deputaten ZH&T graag, dat gemeenteleden die zich laten uitzenden, ook echt als kerkelijk werker worden beschouwd. Daarvoor hebben ze een liturgische tekst voor de uitzending van kerkelijk werkers opgesteld. Dat formulier kan in de plaatselijke gemeente gebruikt worden. Ook willen ze kerkenraden een handreiking aanbieden waarin ze ingaan op de vraag hoe men om kan gaan met gemeenteleden die zich via allerlei niet-kerkelijke organisaties willen laten uitzenden. Dat is een goede zaak. Deputaten zien dit ook niet als een probleem, maar vinden, dat we blij mogen zijn met al die jonge mensen die zich geroepen voelen om wereldwijd in Gods Koninkrijk te gaan werken. Het is alleen wel belangrijk, dat er een thuisgemeente is, die achter hen staat.

Ds. L.E. Leeftink is predikant van de Gereformeerde Kerk te Nijmegen en op dit moment verslaggever van de Generale Synode.

persbericht

ZO'N VAKANTIE

Zo'n Vakantie kreeg in 2004 ruim 40 % meer aanvragen

De Stichting Zo'n Vakantie heeft in 2004 weer tientallen broeders en zusters een vakantieplek kunnen aanbieden. Vanwege financiële redenen hadden zij anders niet op vakantie kunnen gaan. Ten opzichte van 2003 waren er het afgelopen jaar 43 % nieuwe aanvragers. De moeilijke economische situatie is daar ongetwijfeld de reden van.

Samenwerking met diakenen

In 5 plaatsen is samengewerkt met de plaatselijke diaconie van de Gereformeerde Kerk. Vaak adopteerde een diaconie een caravan. Dit houdt in: het ontvangen van de gasten, hulp bieden bij het kerkbezoek, het onderhoud van de caravan tijdens het seizoen en bij onvoorziene omstandigheden de helpende hand bieden. De diaconieën zorgden voor een of meer broeders of zusters uit hun gemeente die deze taken wilden vervullen. In principe adopteert een diaconie een caravan voor twee jaar. De diakenen spelen ook een belangrijke rol bij de aanmeldingen, een derde van alle aanvragen komt via hen bij de stichting. Ook zorgen zij

er vaak voor dat een berichtje over de mogelijkheden van de stichting in het eigen kerkblad komt. Ruim 30 % van de aanvragen komt vervolgens binnen naar aanleiding van het stukje in het kerkblad.

Samenstelling vakantiegezers

In 2004 vormden twee-oudergezinnen met kinderen 37 % van de doelgroep, 41 % bestond uit alleenstaande ouders met kinderen. Alleenstaanden en senioren maakten beiden 11 % van het totaal uit.

Samenwerking met campings

Diverse campings vragen vrij wel niets voor een caravanplaats. Anderen geven een behoorlijke korting. Mee dankzij deze steun kan de stichting haar werk toch financieel voor elkaar krijgen.

Plaatsen te kort

Helaas kan de stichting niet alle aanvragen honoreren. Zelf beschikken we over 5 caravans, maar dat aantal is niet voldoende. Daarom zoeken we ook in 2005 naar broeders en zusters die hun zomerhuis/stacaravan voor bijvoorbeeld 2 weken ter beschikking willen stellen.

Ons doel is om een aanvrager een vakantieplaats te kunnen aanbieden van twee weken.

Uitbreiding van het aantal caravans

Dankzij de "diaconale adoptie" kan de stichting het zich veroorloven om zelf caravans te gaan aanschaffen. Dankzij die plaatselijke steun hoeft het stichtingsbestuur hoeft 'zomers niet op pad om mankementen aan caravans op te lossen, dat zou niet haalbaar zijn. Ook heeft een broeder met een caravanbouwbedrijf zich bereid verklaard in de wintermaanden de caravans weer seizoenklaar te maken.

Graag willen we meer tweedehands-caravans aanschaffen om zo meer broeders en zusters op vakantie te laten gaan.

Uw gift wordt daarom ook in 2005 zeer op prijs gesteld. Dankzij die giften kunnen ook in 2005 broeders en zusters en hun kinderen een fijne vakantie hebben. Giro 2698303 t.n.v. Zo'n Vakantie te Zwolle.

Bernard Bos

namens de Stichting Zo'n Vakantie

persbericht

VERSCIJNING VOORLICHTINGSBROCHURE - BBK

Deputaten voor betrekkingen met buitenlandse kerken van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt hebben in maart een brochure laten verschijnen onder de titel *Not beyond what is written*. In de brochure wordt de vraag besproken of de Gereformeerde Kerken in Nederland zich niet aan Schrift en belijdenis houden. De brochure telt 25 bladzijden en is geschreven in het Engels. De titel is ontleend aan 1 Kor. 4:6-7: 'opdat gij ... zoudt leren niet te gaan boven hetgeen geschreven staat'.

De aanleiding voor het samenstellen van deze brochure vormen de meningsverschillen over een aantal belangrijke onderwerpen en de manier waarop achtereenvolgende

synodes zich daarover hebben uitgelaten. Begin 2003 publiceerde een aantal verontruste kerkleden een Oproep tot Reformatie. Sindsdien is er ook sprake van kerkleden die zich van de Gereformeerde Kerken afscheiden; op het moment ruim 1000.

In de brochure wordt de kritiek van de *Oproep tot Reformatie* nagerekend. Zo wordt op een rijtje gezet hoe het er voor staat in de Gereformeerde Kerken met betrekking tot zondag en sabbatsgebod, huwelijk en echtscheiding, liturgie en gezangen, en de beschuldiging van schriftkritiek. Tot slot wordt de vraag beantwoord of de Gereformeerde Kerken werkelijk dingen hebben

besloten of uitgesproken die in strijd zijn met de Schrift en de belijdenis.

De brochure is verspreid onder de zusterkerken en de kerkelijke contacten in het buitenland. Ook de buitenlandse abonnees van *Lux Mundi*, het driemaandelijks tijdschrift dat deputaten in het Engels uitgeven, hebben een exemplaar ontvangen als bijlage bij het maartnummer. De tekst zal binnenkort in het Engels en in het Nederlands ook te raadplegen en op te halen zijn van www.bbk.gkv.nl. Informatie: ds. R. ter Beek, tel. 035-5885381; of: bureau BBK, postbus 499, 8000 AL Zwolle; tel. 038-4270470; e-mail bbk@gbouw.nl.

lied van de week

In verband met de meivakantie staat er voor zondag 8 mei geen Lied van de week op het programma.

uit de kerken

Buitenpost: door de classis Buitenpost is op 14 april 2005 toegelaten tot het ambt van predikant, drs. G. Roorda, beroepen predikant te Surhuisterveen.

Hattem: De classis Hattem heeft beroepbaar gesteld: C.T. Basoki, Wortmanstraat 408, 8265 AP Kampen. Tel. 038 – 3329418, e-mail: ctbasoski@wanadoo.nl

Sint Jansklooster-Kadoelen - beroepen: J. Beekhuis te Zeewolde

WERK IN DE KERK

De generale synode van onze kerken is deze maand begonnen met haar werk. Uit de synode-impressies van br. De Vries en ds. Leeftink hebben we daarover al een en ander gehoord. Veel van wat op de agenda staat is in de afgelopen tijd voorbereid door deputatieschappen. Zij hebben in opdracht van de kerken op allerlei onderwerpen gestuurd en daarover vaak breedvoerige rapporten opgesteld. Die kunnen wij als gewone kerkleden natuurlijk niet alle-

maal lezen. Om ons toch in grote lijnen te informeren, is een kleine brochure opgesteld, *Werk in de kerk*. Daarin wordt kort samengevat wat elk deputaatschap heeft gedaan en wat zij voorstellen. Het is de bedoeling dat alle kerkleden een exemplaar van dit boekje krijgen. Een goede actie van onze communicatieadviseurs. We hopen met hen dat dit ertoe zal bijdragen dat veel kerkleden kunnen meeleven met wat we als kerken samen doen

Zwolle-Noord - beroepen:
G.A. den Broeder te Pernis

Kampen - Aan ds R.T. Urban, predikant van Sint-Jansklooster/Kadoelen is per 1 april emeritaat verleend wegens ziekte. Rein Tiemens Urban werd op 30 november 1940 geboren. Na zijn theologiestudie werd hij in 1968 predikant te Ferwerd en Hallum. Hij was daarna verbonden aan de gemeenten van Goes/Brouwershaven (1972), alleen Goes (1981), Groningen-Zuid (1982), Volkenhove-Kadoelen (1991) en Sint Jansklooster/Kadoelen (1996).

Groningen: ds. T.S. Huttenga is vanaf 1-7-2005 voor een periode van 3 jaar aangesteld als Studentenpredikant in Groningen; email: studentenpredikant@gvgroningen (vanaf 2003 tot heden had ds. Huttenga al een tijdelijke aanstelling)

KERNREDACTIE:

Drs. G.J. van Middelkoop,
Prof. Dr B. Kamphuis

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, Drs A.L. Th. de Bruijne,
Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel,
Drs. B. Luiten, Drs K. de Vries, J. Westert.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, Drs E. Brink, J.M. de Jong,
Drs. A.S. van der Lugt, Dr J. Smelik,
Drs. H. Veldman

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 365352

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per post via bovengenoemde postbus.

Uitgever: Print Media.bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv. Bedum

ADMINISTRATIE EN ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,50 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 109,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1 maand voor aanvang van het nieuwe abonnementsjaar schriftelijk of per e-mail te geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. Porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom verkrijgbaar bij de Chr. Blindenbibliotheek voor blinden en slechtzienden. Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES:

Prijs: € 0,45 per mm.
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

**Zij kent alleen
begerige
blikken**

**...maar God kijkt
naar haar met liefde**

**Red een kind van
PROSTITUTIE**

Help al mee voor € 9,- of € 18,- per maand
Tel. 038 - 460 46 48 **www.redeenkind.nl**
Red een Kind helpt al meer dan 36 jaar kinderen in de derde wereld

 Red een Kind

George Stephensonstraat 11
8013 NL Zwolle
E-mail info@redeekind.nl
GIRO 1599333

Kerktelefonie?

**Vraag de Stichting IKN om
een deskundig advies**

SIKN
 stichting intermediair kerktelefonie nederland

De sIKN Beheer behartigt de belangen van kerken en kerktelefoongebruikers. Dit doen we concreet door betaalbare alternatieven te bieden voor de traditionele kerktelefoon. In samenwerking met gespecialiseerde partners ontwikkelen en installeren we complete oplossingen.

De sIKN Beheer biedt drie systemen, waarmee thuisblijvers snel en relatief voordelig kunnen meeluisteren: via de kabel, via de telefoon en via de ether. Bent u zich aan het oriënteren op de mogelijkheden? Vraag ons om gericht advies of kijk voor meer informatie op onze website: www.sikn.nl. Telefonisch zijn wij bereikbaar van 12.00 - 14.30 uur.

Stichting IKN Beheer
Golf van Biskaje 4-a 11
3446 CP Woerden
Tel (0348) 41 09 07
Fax (0348) 41 09 47
info@sikn.nl
www.sikn.nl

NU IN DE BOEKHANDEL

*Dr. A. Noordegraaf e.a.
(red.)*
**Woordenboek
voor
bijbellezers**

In dit omvangrijke boek worden zo'n 200 bijbelse kernwoorden besproken. Steeds wordt gekeken naar de rol van het woord in de geloofs- en cultuurtaal, de betekenis in de grondtaal en in het Oude en Nieuwe Testament, waarna wordt afgesloten met een richtinggevende samenvatting. Een onmisbaar instrument bij preekvoorbereiding en bijbelstudie.

Redactie: dr. G. Kwakkel, dr. A. Noordegraaf, dr. S. Paas, dr. H.G.L. Peels en dr. A.W. Zwiep.

€ 55,00

UITGEVERIJ Boekencentrum
 Verkrijgbaar bij boekhandel en www.boekencentrum.nl

**GEEF EMPYSEEMPATIENTEN
MEER LUCHT**

Astma Fonds
 STEUNPUNT VOOR 1,6 MILJOEN NEDERLANDERS

GIRO 55055

voor 'n toekomst zonder complicaties

Diabetes (suikerziekte) kan leiden tot complicaties, zoals bv nieraandoeningen. Onderzoek moet een oplossing brengen voor diabetes en bijkomende complicaties. Geef dit onderzoek dat extra zetje in de rug. Voor 'n toekomst zonder complicaties.

Diabetes Fonds Nederland, Amersfoort. Tel: (033) 46 22 055.

 Waarborg voor een verantwoorde fondsenwerving en -besteding.

Geef 5 voor diabetes

DIABETES FONDS NEDERLAND-POSTBANK 5766

**samen leven
in Gods wereld**

DE VERRE NAASTEN
 zending, hulpverlening en training

www.deverrenaaasten.nl
 038 4270410
 postbank 566557, Zwolle